

langsomme udvikling, de politiske kompromiser tiltalte ham, længst muligt søgte han at hindre spaltningen af det politiske milieu i to fjendtlige lejre. Med denne holdning blev Richter en af de ledende i 60ernes og 70ernes »sagførerparti«, der ikke viste sig levedygtigt, da de politiske modsætninger skærpedes i kampen om statsrådernes adgang til stortinget. Richters mål i 1880'erne var også en centrumspolitik, hvortil han ønskede støtte fra moderate kredse i både venstre og højre; dannelsen af det »rene« venstre samt Emil Stangs dygtige samling af alle højregrupper gjorde Richters politik urealisabel, i hvert fald når den ikke fik støtte fra Sverdrup.

Richters intellektuelle begavelse og administrative dygtighed var også af samtiden almindelig kendt. Men hans psykiske konstitution var ikke robust. Under de givne omstændigheder blev statsministertiden i Stockholm ham en plage, flere gange overvejede han alvorligt at søge tilbage til diplomatisk virksomhed i London. Tvivl, tvesyn og ubeslutsomhed er ord, der hyppigt anvendes i karakteristikken af ham i hans sidste år; han kunne fortsat med skarphed fremstille de grunde, der talte for og imod en sag, men det blev ham vanskeligt at veje dem mod hinanden og vælge uden at fortryde.

Et meget stort kildemateriale, trykt og utrykt, har Fuglum gennemarbejdet, både norsk og svensk. Hans slutninger synes velafbalancerede; et fint eksempel herpå er hans afvejning af de modstridende udsagn i spørgsmålet om Sverdrups forhåndskendskab til indholdet af den berømte protokol af 15. maj 1885, hvori statsrådsafdelingen fik udvirket, at nordmændene og svenskerne i det ministerielle statsråd skulle være talmæssigt ligestillede, men samtidig accepterede, at udenrigsministeren altid skulle være svensk. Sverdrups benægtelse synes ikke overbevisende. Det bør også bemærkes, at Fuglum har talent for at fremstille en kompleks situation, så at læseren holdes fængslet af såvel stoffets dramatik som undersøgelsens logik.

Adskillige af de markante standpunkters mænd i norsk politik har fået deres store biografier, Ole Gabriel Ueland, Fredrik Stang og Johan Sverdrup f. eks. Det er fortjenstfuldt, at Per Fuglum så grundigt har beskæftiget sig med en af de mindre markante politikere – han har uddybet vort kendskab til en tid i norsk historie, hvor det kompromisløse engagement blev regnet for politikerens fornemste dyd.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN

NYESTE TID

JARL TORBACKE: Journalistik på osäkra villkor. Den liberala Afton-Tidningen och dess föregångare. Acta Universitatis Stockholmiensis/Stockholm Studies in History, 10. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1966. x + 354 s. 2 plancher. 45 sv. kr.

Afton-Tidningen var i sin korte levetid (1909–1920) et af Stockholmpressens relativt betydende dagblade. Journalisten Valfrid Spångberg søgte at skabe et spidsorgan for den svenske liberalismes venstre fløj – efter Hørups Politiken.

Men skønt August Strindbergs opsigtsvækkende samfundskritiske indsenderartikler i 1910 gav bladet en flyvende start (ca. 20.000), forblev sympatisørernes offervilje ringe og økonomien fra starten håbløs. De største indskud gjordes faktisk fra det socialdemokratiske typografforbund. Siden trådte de svenske georgister til, og en af dem, tandlægen Karl Elander overtog bladet et halvt års tid (1912-13). Da han havde fået halveret oplaget, købtes bladet overraskende af 90 ledende »liberala nykterister« (bl. a. 70 rigsdagsmænd). Denne gruppe savnede et landsorgan just nu, da kampen for totalforbudet blæstes ind. Den nye redaktør Carl Ekman viste imidlertid at han nu var mere partimand end afholdshøvding. Han lod straks det eksplosive forbudsspørgsmål glide i baggrunden og gjorde i stedet A-T til Karl Staafs hovedorgan og forvalter af den centrale partilinje. Dette var muligt i liberalismens krisetid omkring regeringsskiftet 1914, fordi de tre-fire store liberale hovedstadsblade enten (tidvis) svigtede partiet eller – som Dagens Nyheter – »sejlede sin egen sø«. Ved disse politiske konjunkturer voksede Afton-Tidningen endog i udbredelse (til 35.000??). Men Ekman var ingen stor bladleder – han lød i fagkredse øgenavnet »stenhuggeren« (hvad forf. ikke har haft blik for). Med Staafs død i 1915 vendte billedet påny, og krigens inflationære omkostningsstigninger tømte nykteristernes ressourcer på et par år. Tyskerne søgte så at få tag i bladet, men det blev en ententevenlig kreds omkring krigs-millionæren A. R. Bildt, der hjemførte det (okt. 1917). Det gik imidlertid slet ikke for de nye hastigt skiftende redaktører, der alle mødte med patentløsninger. Bildt søgte flere gange at sælge, bl. a. til konkurrenterne, men først i 1920 slap han af med det ret nyopstillede trykkeri og kunne droppe dødssejleren.

Det er denne afvekslende, omend ikke altid lige fængslende historie, Jarl Torbacke fremlagde og fik antaget som disputats sommeren 1966.

Forfatteren fastslår med rette, at viden om avisernes interne forhold er nødvendig for at klarlægge pressens rolle og for at kunne vurdere den som kilde. Som begrundelse for sit emnevalg anfører han spørgsmålet om, hvorvidt man kan rekonstruere avisens materielle arbejdsvilkår, når de interne arkiver er forsvundet. Og han mener med sit arbejde at have løst denne opgave for Afton-Tidningens del.

Men han har kun delvis ret i denne påstand. Bogen indpasser med et omfattende bevismateriale og med sundt omdømme Afton-Tidningen i dens politisk-historiske sammenhæng, og den rummer flere interessante præciseringer af bladets rolle i hændelsesforløbet. Men meget står tilbage førend vi på en tilfredsstillende måde kan vurdere bladets position og dets skæbne. Dels er der endnu afgørende huller indenfor det ret snævre arbejdsfelt, forfatteren tager op, og dels er en meget vigtig side af sagen – vel nok den centrale side – ladet uomtalt.

Til det første kan anføres, at mangelen på pålidelige oplysninger om avisens materielle livsnerve, oplaget, står tilbage i det mindste for tiden efter 1913. Forfatterens ret hasarderede tommelfingerberegninger ud fra postoplaget m. v. kan ikke fylde dette hul. Dernæst lader den økonomiske stilling sig ikke belyse tilstrækkeligt uden driftsregnskaber, selvom likviditetsvanskeligheder kan påvises ved tiggerier og bagsnak, og selvom annoncemængden måles (de »realiserede« priser er i sådanne tilfælde meget svære at vurdere ud fra de officielle takster). Ledelsens problemstilling, situationsanalyse og planer – som de fremgår af

bestyrelsesreferater, responsa og tabelopstillinger – kan naturligvis ofte suppleres, men aldrig rigtig erstattes af bemærkninger i breve og dagbøger. Som eneste kilde er dette klassiske arbejdsmateriale farligt og uensartet, først og fremmest uegnet til at give et kontinuerligt forløb i kvantitative faktorer. Og uden disse får vi intet fast greb om, hvor skoen egentlig trykkede for f. eks. Afton-Tidningen. Skønt mulighederne for at skaffe supplerende konkrete data er mange – partierne, konkurrenterne, leverandørerne, bureauerne o.s.v. – er det tænkeligt, at der ikke findes mere om Afton-Tidningen end her fremlagt. Men man savner det i alle fald.

På det mere generelle plan må det indvendes, at vi ikke i tilstrækkelig grad har fået skildret bladets journalistiske egenart, dets »vareprofil« og dets publikum. Avisens typologiske indplacering i det almindelige pressebillede er af afgørende betydning ikke blot for historikers senere tolkninger af dens ytringer, men også for dens konkurrencesituation. Midlet hertil findes i indholdsanalysen. Forfatteren har visse målinger af denne type – f. eks. annoncerens totale andel, opdeling af pressecitaterne på ophavsblade og rubricering af lederne efter emner (den sidste og vigtigste er iøvrigt gjort uden skellig specifikation af kriterier og den virker ikke alt for tillidvækkende). Men han har slet ikke udnyttet de muligheder for en karakteristik, som ligger i en systematisk sammenlignende tælling af forskellige slags telegrammer, notitser, småannoncer o.s.v. Heller ikke den mere subjektive vurdering af stil og niveau i stoffet er forsøgt, fraset et par isolerede, ultrakorte sidebemærkninger.

Til forklaring på denne perspektivforkortelse skriver forfatteren på forhånd, at »tidningens kulturella, journalistiska och tidningstekniska insatser antingen var episodiska eller obetydliga. Andra sidor än de ekonomiska och politiska belyses därför endast i den mån de inverkat på dessa båda«. Men netop publikumsappellen er vel den faktor, som gir avisen konstant karakter, som fremfor noget bestemmer dens udfoldelse og trivsel. En undersøgelse heraf kan ikke erstattes af en jævnt fremadskridende kronologisk redegørelse for skiftende ejergrupperes kontantsorger. Disse kan vel synes at dominere det lille kæmpende dagblads hverdag, men de er blot trivielle udslag af dets eksistensproblem og ikke dettes kernepunkt. Man kan sige, at uden et sådant forsøg på at finde en nøgle glider pressehistorien jævnt over i den lavt sigtende institutionshistorie – blir en halvdårlig undskyldning for at behandle adskilte personer, problemer og episoder under eet, skønt de måske ret beset kun har en tilfældig avistitel fælles. Mangelen på konklusion i denne bog – der findes en række sammendrag af de vigtigste konstateringer og ellers blot et slutord – bevidner sandheden i den her fremsatte påstand. Der er ganske simpelt ikke noget at konkludere om.

Givetvis er bogen dog et præsentabelt stykke arbejde. Ved at samle et uhyre spredt materiale og behandle det med solid kildekritisk teknik har Jarl Torbacke kunnet opløse denne korte, omskiftelige bladeksistens i faste, karakteriserede perioder og han har dermed givet et ikke ringe grundlag for den, der senere skal arbejde med avisen som kilde og som politisk faktor.

NIELS THOMSEN